

A tudomány és a gyakorlat viszonya (1.)

A társadalom rossz lelkiismerete

FESZÜLTSEGEK A PSZICHOLÓGIÁBAN — SOK ÜZEM, ISKOLA, GYÁR NEM TUDJA PONTOSAN, MIT VÁRJON A PSZICHOLÓGUSTÓL, A PSZICHOLÓGIA PEDIG SOKSZOR A LEGEGERŐSEBB KÖVETELMÉNYEKNEK SEM TUD ELEGET TENNI

Mindazon szakmákban, amelyek a társadalmi munkamegosztásban meghatározott gyakorlati feladatokat látnak el és ugyanakkor mint valóságunk megismerésének sajátos kérdéskörrel, tudományos kutatás alapjául is szolgálnak, folyamatosan jelen van, és időről időre kieleződik a gyakorlat és tudomány között feszülő ellentmondás.

A PSZICHOLÓGUSI HIVATÁS

egyike azoknak az újonnan feltűnt, és nagy népszerűségnek örvendő hivatásoknak, amelyek sürítettten hordozzák magukban, mind elméleti-tudományos téren, mind gyakorlati alkalmazásukban az elmélet és a gyakorlat tisztázatlanságából fakadó ellentmondásokat. Ez a minden vonatkozásban gyakorlati érdekelt-ségű — ám a vele szemben támasztott tisztázatlan igények, a kellőképpen át nem gondolt és eltúlozott követelmények miatt egyszersmind túlfeszített — hivatás, ez a zavarbaejtően sokarcú és sokirányban érdekelt tudomány, belső ellentmondásai miatt éppúgy nem tudta megvonnai gyakorlati használatosságának terü-

tisztázatlan elvárások vagy a sokszor képtelen igények között egyensúlyozva mit kellene tenniük. Ez a konfliktus úgyszólván mindenütt és folyamatosan jelen van.

A HELYZETET CSAK NEHEZÍTI, hogy a „megrendelők” nem fordulhatnak tanácsért a pszichológia tudományának elméleti fellegvárához alkalmazott szerep körére vonatkozóan és a pszichológusok sem kereshetik ott hivatástudatuk szilárd alapjait.

Mert hogy a jeles tudományt is szinte elborítja saját gondolai. A legegyszerűbb követelménynek: tárgymeghatározásának sem tudva eleget tenni tudományosságának komplexusaival van elfog-

lógushoz forduló személyek általában megkapják azt, amire leginkább szükségük van, s amiért egyáltalán pszichológushoz fordultak. És ennek a kettősségnek a titka aligha lehet érdektelen számunkra.

A pszichológussal való kontaktus — látszólag — nem több, mint a különböző panasszal hozzá forduló emberek meghallgatása. A kívülállóknak nehéz ennek a — tulajdonképpen végtelenül természetes emberi — viszonynak valamiféle mélyebb értelmét látni. Mint ahogy valójában nem is pusztán a meghallgatás, hanem a meghallgatással az egyéni sor-sok gondjaiban vállalt személyes közösség és felelősség az, amit a páciens kér és a pszichológus magára vállal.

A CSEREVISZONYOK LOGIKÁJÁN

alapuló társadalmi együttélésünkben áruvá válik minden, s mint áru pénzre váltható. Megvásárolható. Kívéne egyet: a személyes életünk időszerepét gondjaiban vállalt, fenn-tartás nélkül közösséget. Illetve a pszichológiának, mint hivatásnak a létrehozásával a társadalom ezt is, ha a maga torz formájában is, de csere tárgyává, azaz „megvásárolhatóvá” tette. Az elidegenedett társadalmi-emberi viszonyokból kiszorult humanizmus a világban a pszichológus szerepkörének intézményességében talált végső menedékre. Per se, a kulturális felépítmény egésze ezt a sajátos körülményt igyekszik elkendőzni, s a dolgoknak olyan beállítást adni, mint-ha ez a szolgáltatás a humanizált emberi lét pluszjáruléka volna. A szerepkör elkendőzése azonban a lényegen mit sem változtat, találó hasonlattal szólva a pszichológia nem egyéb, mint az életet személyességtől megfosztó (dehumanizáló) társadalom rossz lelkiismerete. A történelmi közel múlt intő példái tanúsítják: olykor még ez a rossz lelkiismeret sem lehet jelen. Nyilvánvalóan az sem közömbös, hogy ma hol hogyan bántanak vele.

A pszichológus, már a legelemből szinten is, azt a gondot veszi magára, amit a panaszt hozó környezetéből senki más nem vállal. Ná háru az, amit családtagok, munkatársak, ismerősök egymástól el nem fogadnak.

HÓDI Sándor

Jövő szombaton: Kényszerű szereposztás

Az elmélet és gyakorlat elválasztásának egyik következménye az, hogy a gyakorlati kutatók patkányokkal és majmokkal kísérleteznek, az elméleti kutatók pedig elvesznek az absztrakciókban

letét és kritériumát, mint ahogy tudományként sem sikerült meg nyugtatón rendezni helyzetét és státusát.

Konfliktusok

Magyarázatnak azonban mégis túlságosan egyszerű volna, ha csupán a pszichológia „fiatalaságának” számlájára íránk mindazt a megoldatlanságot, ami gyakorlati alkalmazása során fellelhető, és mindazokat a fogyatékosságokat, ami elméleti-tudományos törekvéseiben észrevehető. Mert habár e szakma által felszínre vetett sokféle ellentmondás és megoldatlanság kétségtelenül összefügg a pszichológia juvenális korával, társadalmi-emberi viszonyaink formálásában játszott gyakorlati szerepének még kezdeti kialakulatlanságával, valóságunk és önmagunk jobb megismeréséhez hozzájáruló tudományos lehetőségeink gondolati tisztázatlanságával, önmagában ez a magyarázat nem más, mint leegyszerűsítése a felszín alatt rejlő mélyebb gyökér problémának.

MERT HÁT TÖBBRŐL VAN ITT SZÓ. Sokkal nagyobb és a pszichológia által talán fel sem oldható társadalmi ellentmondás feszül mind ezeknek a „meg nem feleléseknek”, mint magának a hivatás létrejöttének; gyakorlati alkalmazhatóságának és tudományos lehetőségeinek a hátterében. Hogy ezt felismerhesük azonban nem azt kell elemeznünk, hogyan és miként igyekszik a pszichológia manapság eleget tenni a vele szemben támasztott — javarészt tájékozatlanságból és bizonytalanságból fakadó — legkülönbözőbb elvárásoknak és kívánalmaknak, hanem azt kell tisztáznunk, hogy a lényegi szempontból miféle társadalmi szükséglet is az, ami ezt a szakmát életre hívta.

Bármennyire furcsán hangzik is, azt kell mondanunk, hogy a pszichológia lényege egyáltalán nem nyilvánvaló. Nem nyilvánvaló sem a „megrendelők” sokaságának — üzem, iskola, kórház, közlekedérendszet, különböző egészségügyi, szociális és javító-nevelő intézmények stb. — sem maguknak a legkülönbözőbb alkalmazásban levő és szerepkört betöltő pszichológusok számára. Ahogyan a „megrendelők” rendszerint felemás kénzettel rendelkeznek arra vonatkozóan, hogy voltaképpen mi is az, amit igényelne és számonkérne a pszichológiától, ugyanis a pszichológusok sem igen tudják, hogy a

lalva. Mindenáron elismerést és tekintélyt szeretne kivívni magának, de sajnálatosan azzal az öröklött pozitívista tudományos szemléletmóddal és módszertannal, amit egyáltalán nem a számára alakítottak ki. Az egzakt-ság és mérhetőség rigorózus követelményeitől áthatva presztizsszerzéshez a gondolataikkal vesző-dő, bonyolult pszichikumú emberek természetesen alkalmatlan-nak bizonyulnak, ezért a „gyakorlati” beállított kutatók patkányokkal és majmokkal, az elvont spekulációra hajló elmék viszont a mindennapi élet „kicsinyes” gondja-bajához nemigen kapcsolható absztrakciókkal van elfoglalva.

Minden megvásárolható

Mindennek ellenére e hivatás gyakorlatában mégis utat talál magának, és többé-kevésbé érvényesül az, ami ennek a tevékenység körnek értelmet ad. És ha a pszichológust alkalmazó intézmények kevésbé is találják meg számításukat, maguk a pszicho-

A pszichológussal való kontaktus személyes felelősségvállalást is jelent (Boro Vojnović felvétele)

A tudomány és a gyakorlat viszonya (2.)

Kényszerű szereposztás

AZ ALKALMAZÓK SEM VÁRNAK MINDIG A PSZICHOLÓGUSTÓL ALKOTÓI MUNKÁT —
ÜNIGAZGATÁSU TÁRSADALMUNK ÁTSZERVEZŐDÉSE A TUDOMÁNYOS KUTATÁS ÖNCÉ-
LŐSÉGÉIG IS LEHETETLENNE TESZI

Múlt számunkban szoltunk a pszichológia helyzetének negatív aspektusairól. Vajon milyen akadályokkal kell megküzdenie ennek a tudománynak és hol van a kivezető út. Mindenekelőtt felmerül a kérdés, hogy a pszichológia iránt megnyilvánuló széles körű individuális szükséglet ellenére miért mégis az intézmények haborozása, bizalmatlansága e státussal szemben. A magyarokat abban rejlik, hogy minden intézmény — függetlenül annak jellegétől —, mint társadalmi-emberi viszonyaink eltárgyasult formája, az együttlét jellegéből és az érintkezések formájából a szubjektív személyességet kazarja. Élettünk személyességeinek belső tartalma, individuális létünk sajátzerűsége a különböző intézményes formákban kifejezésre jutó — tehát realizálható — emberi viszonyainkon kívül marad.

EZ A MOZZANAT, vagyis az élet személyessége és minősége csak a konkrét individuumok számára jelentős, az intézmények számára nem az. Illetve csak abban az esetben és formában válik jelentősé, amennyiben az élet személyi minősége az intézményekben realizálható anyagi érdekeltség viszonyok terhére van. Így például a munkahelyi légkör, a különböző konfliktusok, az alkoholizmus, balesetek, betegsádbadságok stb. nem az ezeket elszennvedő szubjektum aspektusai-fő fontosak, hanem mint az anyagi érdekeltségeket fékező megterhelések nyerne jelentőséget.

Intézményesített szereposztás

Az intézményesség anyagi-érdekviszonyú logikájából kiindulva könnyebben érthetővé válik az is, hogy a pszichológia, mint tudomány, hogyan és miért is nem reflektál(hat) a felelős helyzetben levő gyakorlat mindennapi, fájdalmas kihívásaira. Mert, mint intézményesített tudatforma közvetlenül nem is reflektálhat: hozzá a „megrendelések” a társadalmi intézményrendszerek bonyolult szűrőrendszerén át juthatnak csak el. És bizony, mire az egyéni sorsok szubjektív gondja-baja az akadémiai kutatási programokban meghatározott kérdésközzé formálódna, olyannyira át színeződnek és alakot váltanak, hogy az már rendszerint gyökeresen más probléma. Illetve a felpanaszolt létnek gyökeresen más érdekű aspektusa. Az élet szubjektív élménytartalma, személyi vállalása — vagy éppen ellenkezőleg: az elutasítás különböző síkjai — felől fölített kérdés a pszichológia alkalmazott ágainak konkrét kutatásaiban kizárólag csak anyagi vonatkozásában nyerhet érvényt.

A GYAKORLATI HIVATÁS
 eként lényegét — s nem üzleti
 vállalkozását — tekintve, meg
 van fosztva tényleges tudományá-
 tól. Ugyanígy a pszichológiai
 adekvált tudományos formája is
 meg van fosztva a gyakorlati
 felől jövő sürgető gondok termé-
 kenyítő impulzusaitól. A nagy
 kérdés az, hogy azok a minde-
 nnapni gyakorlati problémák,
 amelyek jellegüket tekintve
 ténylegesen a pszichológiát ille-
 tik meg, hogyan és miként vál-
 hatnának közvetlenül — tehát az
 intézményes közvetítőrendszer
 közbeékelődése nélkül — az el-
 méleti kutatás számára tudomá-
 nyos kérdésfeltevésé, vagy más
 szóval, a szubjektív emberi szük-
 ségletek konkrét impulzusanyaga
 miként formálódhatna a megol-
 dásérés tudományos igényévé
 a profit szempontjai nélkül.

A realizálás útjában ott van mindjárt maga az intézményesített szereposztás, amelynek szelvényében vannak kutató pszichológusok, akiknek a hivatásuk, hogy új tudományos eredményeket hozzanak létre. Bevásárlásuk a tudomány aktuális követelményrendszeréhez (szerződés-kötéseihöz) való sikeres alkalmazkodása a feltétele. És velük szemben vannak a gyakorlati alkalmazozott pszichológusok, akik valójában a napi rutinfeladatokat (?) látják el. Az ő bevásárlásuk, alkalmazásuknak viszont az a feltétele, hogy tesztleseikkel, tanácsaikkal iparkodásukkal milyen sikert érnek el konkrét munkahelyi környezetükben.

Ez a történelmileg öröklött, s
— nyiban — de csak ennyiben —

kényszerű szereposztás kétségte-
lenül rossz szájíz teremt ma már
az emberben. Hiszen voltaképe-
pen nem jelent mást, mint azt,
hogy én gondolkodom, te dolgoz-
szál, illetve ennek fordítottját:
végezem, ahogy tudom a magam
munkáját, mások feladata az,
hogy helyettem gondolkozzanak.
Annak ellenére, hogy ez a sze-
reposztás lassan megérett rá,
hogy a történelem lomtárába ke-
rüljön, ma még a legcélszerűbb
változtatásnak is szívszón ellen-
áll. Ellenállás tapasztalható első-
sorban is maguknak a „hivatásos
kutatóknak” a részéről, akik
rosszallónak veszik az alkalmat-

„Önigazgatású társadalmi munkát átszerveződése a tudományos kutatás öncélúvá válásának veszélyét is csökkenti... De nem elég ezen az úton csak az első lépéseket megtenni. Nem elég csak a tudomány régi intézményes kereteit megszüntetni. Az új alapokat is mielőbb meg kell teremteni.”

zott pszichológusok elméletre-kutatásra hajló megnyilvánulásait. Véleményük szerint az efféle ambíciók számára nincs tér, s akik mégis a „publikációban keresik érvényesülésüket”, azok vagy nem megfelelő helyen vannak a kalmazásban, vagy elhibázott értékrend vezeti félre őket.

Új alapok

De meg a kisebbik baj a „hivatásos kutatók” státusfelflése. Sokkal nagyobb gond ennél, hogy ugyanazt a szereposztást védi-ápolja a „megrendelői tudat” is. Az alkalmazók ugyanis nem várnak el a pszichológustól alkotó-szellemi munkát, sőt ilyesféle igényeket nem is igen tűrnek meg. Ezért is, végül is, minden gondolkodó pszichológus boldogan hagyja el a terepet — üze-met, kórházat, intézményeket —, ha alkalmá és lehetősége nyílik rá, hogy valamelyik kutatóintézetben helyezkedjék el. Az ész dezertálása ez az élet konkrét feladatainak teréről.

ENNEK A LEHETETLEN HELYZETNEK a felszámolására, a jelzett ellentmondások jelentős részének megoldására nyújt némi reménysugárt szocialista társadalmunk új alapokra való helyezése. Önigazgatóús társadalmunkban tudjuk, hogy a cél éppen az, hogy közvetlenül maguk a dolgozó emberek szabják meg a számukra szükséges szolgáltatások szintjét és jellegét, konkrét személyi műveltségek döntéseinek szükségleteik kielégítésének számukra adekvát formáiról. Elvben adott tehát a lehetőség a pszichológia megújulására is. Csakhogy — és itt ütnék vissza a régi beidelgetések — még el a nagy csodavárás a „megrendelő” tudatában a különböző szolgáltatásokkal szemben. Még nem tudatosult kellőképpen, hogy a különböző szolgáltatások színvonalának emeléséhez, s egyáltalában átszervezéséhez, új alapokra rendezéséhez megfelelő feltételek, s kemény alkotó-szellemi munka kell. Túl mélységesen beágyazott a régi hit, hogy a különböző szakemberek csak mintegy beemelik az üzembe, oktatásba, egészségügybe stb. a nagy

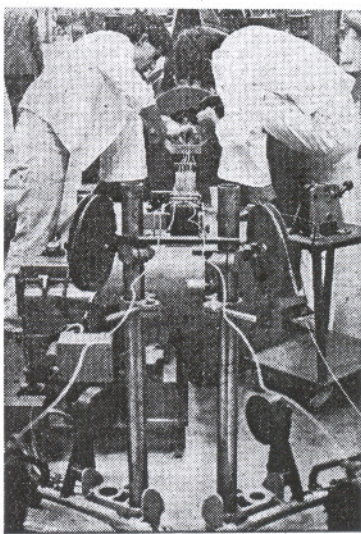
és mindent megoldó tudományt. Elfeleldve – vagy fel sem ismerve – azt, hogy társadalmi-együttelési viszonyaink átszervezése, minőségi átrendezése nem elspórolását, leépítését jelenti a tudományos kutatómunkának, hogy nem kiiktatni kell a szellem erőfeszítéseit, hanem éppen ellenkezőleg, ennek sokkal hatékonyabb funkciót biztosító átszervezésére, felújítására van nagy szükség.

Önigazgatású társadalmunk át szerveződése a tudományos kutatás öncélúvá válásának, „ember-ellenségének” veszélyét csökkenti. A bonyolult intézményes közvetített nagyfokú redukálása emberbeli dolgaink — a tudomány terén is — áttekinthetőbbé válnak, s ez együtt jár valós problémáink könnyebb felismerésével. De nem elég ezen az úton csak az első lépéseket megtenni. Nem elég csak a tudomány régi intézményes kereteit megszüntetni. Az új alapokat is megelőbb meg kellene teremteni. Mert ha késik a megfelelő anyagi eszközök levalasztása s vele tudományos

életünk új alapokra helyezése, hanem nyílik melőbb adekvát mód és alkalom a nemzetközi eredmények áttértelelésére és sajátos viszonyainkba való beépítésére, úgy nem egy tudományág hamarosan krízisbe jut. Köztük a pszichológia is, amely egyébként is csak szerény kutatási bázissal rendelkezett, elsőként veszélyeztetett. Lát-szatelének burkát persze, ideig-óráig „import, gondolatokkal” fel tudjuk tölteni. Ez azonban sajátos körül-ményeink formálá-sához, társadalmi-emberi viszonya-ink humanizálásá-hoz nem elég. Eh-hez a tudomány és a gyakorlat új ala-pokon nyugvó vi-szonyára, egymást termékenyítő köl-csönösségükre, s e kölcsönösségből fa-kadó új eredmé-nyekre van szük-ség.

HÓDI Sándor

**A PSZICHOLÓGIA MEGÚJHODÁSÁNAK
REMÉNYE: A dolgozók maguk döntsenek
szükségeik kielégítésének adekvát for-
máiról**